

The purpose of the article is to identify the points of interaction between the English court Masque and the French court ballet and highlight the goals and objectives of these musical theatrical performances in England and France at the end of the 16th and the first half of the 17th centuries. *Research methodology* lies in the field of application of methods of analysis and synthesis, systematization of facts, comparison, and generalization of research results. The system-historical method allowed us to consider the French court ballet and draw a parallel with the English court Masque. The comparative method helped to reveal the similarities of the mentioned musical-theatrical performance. *The novelty of the study* lies in the understanding of the origins of the interaction of the English court genre of Masque with the French continental culture.

Conclusions. The French court ballet of the 16th century becomes the starting point for creating scenarios for the English mask, embodying the sacred dance motifs of Greco-Byzantine theatrical thinking. The interaction of the English Masque with the culture of entertainment of the highest aristocratic circles in France is based on the pivotal moment of the implementation of the sacral and ritual beginning of the dance. The gestures of the hands and the plasticity of the body demonstrated the «flight of the soul», a spiritual and symbolic ideal orientation that maintained the harmony of relations between the aristocracy as an elite representative of the nation and the state, and, in fact, the people. The saturation of English court Masques with dance numbers depended not so much on the artistic merits of the choreographic skills of the participants, but on belonging to the highest aristocratic state. English Masques and French ballet were a means of aristocratic unity, demonstrating the highest intellectual abilities. Fading away, these genres evolved into new generally recognized forms of high art.

Grandiose musical and theatrical performances served as political and social content. Therefore, the court entertainment of France and England cannot be attributed to high art, but they certainly belong to the cultural achievements of mankind.

The practical significance of the problem lies in the field of studying the evolution of the English court Masque into full-fledged operas, savoy operas, and musicals.

Key words: court Masque, French ballet, dance, collective form of art, borrowing and creatively used.

Надійшла до редакції 10.10.2022 р.

УДК 7.072.2:7.035(477)

УКРАЇНСЬКЕ НЕОБАРОКО : ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Піщанська Вікторія – доктор культурології, доцент,
професор кафедри філософії Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпровської обласної ради», м. Дніпро
<https://orcid.org/0000-0002-8373-555X>
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi42.552>
victorya.ps@gmail.com

Аналізуються традиції використання засад художнього стилю українське бароко в мистецтві України під час «першої» (1910 – поч. 1930-х рр.) та «другої хвилі» (кінець 1980 – поч. 2000-х рр.) українського необароко. Відзначається зв'язок між обома хвилями, оскільки друга стала логічним продовженням першої, використовуючи й переосмислюючи спадок, набутий українською культурою протягом кількох століть. Як і «перша хвиля» українського необароко, сформована на вітчизняному підґрунті з використанням європейських модерних традицій, «друга хвиля» українського необароко виникла у контексті загальноєвропейської постмодерної естетики з активним залученням українського культурного надбання. Розглядається впровадження переосмислених традицій та мотивів українського бароко (однієї з провідних тем української історії і культури XVII–XVIII ст.) та українського модерну першої третини XX ст. у сучасному українському живописі, літературі, архітектурі, дизайні і кіномистецтві.

Ключові слова: українське бароко, необароко, Україна, образотворче мистецтво, література, архітектура.

Постановка проблеми. Звернення сучасних українських митців до барокових традицій відбувається як під впливом світових мистецьких трендів, так і зацікавлення вітчизняною історією й мистецькими традиціями, що, в свою чергу, впливає на формування національної самосвідомості та української культурної ідентичності. У контексті сучасних досліджень різних аспектів необароко, як культурного явища в житті українського суспільства, актуальним є вивчення історії формування на початку XX ст. необарокового напрямку в українській модерній архітектурі та його наступного впровадження до інших галузей культури і мистецтва: живопису, літератури, театру, кінематографу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософські та мистецтвознавчі проблеми українського постмодерного суспільства досліджують В. Личковах [4] та Н. Адаменко [1]; періодизацію українського необароко розглянула М. Ольховик [5]; необарокові риси у творчості українських дизайнерів дослідила Л. Рудик [6]; барокові впливи на творчість українських поетів, письменників та драматургів XX – поч. XXI ст. вивчила В. Руссова [7]; українське архітектурне необароко дослідили В. Чепелик [14, 15], В. Піщанська [8], та К. Третьак [12]; аналізу барокової спадщини у творчості сучасних українських художників та кінематографістів приділили увагу

В. Піщанська [9] та Г. Скляренко [10], в сучасному українському оперному мистецтві – Т. Гуменюк та Т. Кривошея [3], в сучасній українській архітектурі – Т. Товстенко [11]. Проте досі не підготовлено комплексне дослідження, присвячене розгляду становлення необарокового напрямку в різних галузях українського мистецтва та культури упродовж усього ХХ ст.

Мета статті – охарактеризувати модерну «першу» (1910 – 1930 рр.) та постмодерну «другу» (1980 – 2000 рр.) хвилі українського необароко, з'ясувавши їх подібність та відмінності.

Серед завдань – дати комплексну оцінку необарокових впливів на сучасну українську культуру (літературу, драматургію) та мистецтво (архітектуру, живопис, оперу, кіно, дизайн одягу).

Виклад основного матеріалу дослідження. Необароко як особливу концепцію світу й людської особистості європейські філософи досліджують із середини 1950-х рр. У 1987 р. французький філософ О. Калабрезе запропонував називати культуру кінця ХХ ст. «епохою необароко». У ХХІ ст. поняття «необароко», як феномен сучасного бароко, та стан західного суспільства доби постмодернізму (що передбачає відхід від усталених норм, особиста свобода та культ творчого початку) стало об'єктом досліджень зарубіжних і вітчизняних культурологів та філософів [1].

Характеризуючи постмодерну добу, В. Личкова визначає її як новітню епоху з притаманними їй нормами суспільного життя, культури та мистецтва, прагненням до переосмислення культурних надбань людства та наповненням художніх творів цитатами з класичного і модерного мистецтва попередніх століть [4; 8-15].

Художній стиль необароко [10; 391], рисами якого є «концептизм» (дотепність), емблематизм, метафоричність, синкретизм, контраст, динамічність та ірраціональність визначають головні засади мистецтва доби постмодерну: відхід від канонів, емоційне забарвлення, декоративність [5]. Тому необароко приваблює до себе, передусім, креативних митців, відвертих новаторів-постановників, а також дослідників [3; 22].

Сучасна «друга хвиля» українського необароко стала логічним продовженням його «першої хвилі», хронологічними межами якої, за періодизацією М. Ольховик, є 1910-1920 рр. Прикметно, що «перша хвиля» українського необароко співпала з поширенням у 1910 – 1930-х рр. українського авангарду – мистецького напрямку, утвореного поєднанням традицій європейського модернізму та українського народного мистецтва. Як зауважує В. Личкова, «єдиний в Україні національно довершений стиль українського бароко є одним із джерел українського авангарду, а останній можна відтак зрозуміти як своєрідне «необароко», що відтворює автентичне бароко не лише за його національним духом і художньою метамовою, а й за синтезами західноєвропейської і власне української «культурної душі» модернізму» [7; 103-105]. Отже, українське необароко «першої хвилі» та український модерний авангард можна вважати тотожними і взаємно пов'язаними явищами, що у майбутньому справили значний вплив на сучасне українське мистецтво.

Згідно концепції М. Ольховик «від Бароко до Бароко», художній стиль українське необароко є другим та третім етапами розвитку українського бароко: 1) класичне українське бароко XVII–XVIII ст.; 2) модерна «перша хвиля» необароко; 3) постмодерна «друга хвиля» необароко (1990-ті рр.) [5]. Запропоновані хронологічні межі «другої хвилі», згідно дослідження Г. Скляренко [10], можна уточнити й розширити як «кінець 1980 – початок 2000-х років».

Якщо у постмодерній Західній Європі філософи згадали про бароко після кількох століть майже повного забуття цього культурного явища суспільством (та й західноєвропейське постмодерне необароко мало схоже на бароко XVII–XVIII ст.), в українському постмодерному суспільстві спогади про барокове мистецтво досить «свіжі», оскільки інтерес до цивілізаційних здобутків бароко в Україні не занепадав протягом усього ХХ ст. За зауваженням М. Ольховик, український художній постмодернізм, на відміну від західноєвропейського, розвивався не стільки у напрямі «до бароко», скільки «від бароко» [5].

Такий стан речей обумовлений українськими історичними реаліями, а саме набуттям стилю бароко за часів Гетьманату другої пол. XVII–XVIII ст. символу української державності. Саме тоді один із напрямів українського бароко – «козацьке» або «мазепинське» бароко, поширений на території української держави – Гетьманату, досягнув найвищого піднесення. У той час за фінансової підтримки козацької старшини та гетьманів в Україні були створені шедеври барокової архітектури, живопису, декоративно-ужиткового мистецтва. Правонаступником культурного спадку українського Гетьманату XVII–XVIII ст. стала Українська народна республіка (1917–1921 рр.), грошовий знак якої – купюру у 100 карбованців, графік Г. Нарбут декорував бароковим орнаментом, віддаючи данину пам'яті славетного минулого козацької України. У бароковому стилі Г. Нарбут також створив проекти гербу та малої печатки Української держави, на яких зобразив українського козака, що тримає на плечі мушкет.

Слід зазначити, що за понад півстолітній часовий інтервал (початок 1930 – кінець 1980-х рр.), що розмежовує «першу» та «другу хвилі» необароко в Україні, українські митці (не кажучи вже про

науковців-медієвістів, наприклад В. Шевчука [7; 41–46]) у своїй творчості неодноразово звертались до традицій та методів українського бароко, хоча це не набуло такого розмаху, як за часів «першої хвилі». Прикладом подібних звернень є повоєнна відбудова у стилі «радянського бароко» вул. Хрещатик у Києві (1945–1954 рр., арх. А. Добровольський та В. Єлізаров) [14].

Отже, барокові традиції в українському мистецькому середовищі не переривались протягом усього XX ст., хоч і мали різну інтенсивність: періоди піднесення інтересу до барокового стилю чергувались із періодами його майже повного остракізму, обумовленого несприятливими політичними процесами, що мали місце у країні.

Початок «першої хвилі» українського необароко ознаменувався кардинальними змінами в українській архітектурі – становленням стилю український модерн, у межах якого з 1910-х рр. формувався необароковий напрям. Трохи згодом необарокові впливи поширились на інші мистецькі галузі.

Передумовами для цього стало українське національно-культурне відродження 1890–1914 рр., яке охопило усі галузі суспільного життя. Зростання національної свідомості спричинило до вивчення вітчизняної архітектури, етнографії, мистецтва та до впровадження цих знань у професійне мистецтво, в першу чергу, до архітектури. Одним зі стилевих напрямів українського архітектурного модерну стало необароко [2; 90], яке у своєму розвитку пройшло три етапи: 1) 1910–1917 рр., 2) 1918–1932 рр., 3) 1945–1954 рр. [14].

Уперше термін «українське бароко» у 1911 р. застосували мистецтвознавці Г. Павлуцький (стаття «Бароко України» в «Історії російського мистецтва» за ред. І. Грабаря, т. 2) та Г. Лукомський (нарис «Українське бароко», мистецький часопис «Аполлон», № 2). Вони ж провели значну теоретичну та практичну роботу з впровадження барокових традицій до української архітектури та будівництва [13; 90].

Згідно класифікації та періодизації українського архітектурного модерну В. Чепелика, цей стилістичний архітектурний напрям у 1896–1939 рр. був представлений у Харківському (1903–1941 рр.), Полтавському (1903–1930 рр.), Київському (1903–1941 рр.) та Львівському (1896–1939 рр.) регіонах; у 1909–1917 рр. цей архітектурний напрям також розробляли студенти-українці, що навчались в Інституті цивільних інженерів у Петербурзі. Український архітектурний модерн був поширений у Східному (Харків, Полтава, Чернігів), Центральному (Київ), Південному (Одеса, Катеринослав), Західному (Львів, Станіславів) регіонах та налічував 6 течій, однією з яких була необарокова [13; 95].

Під час першого етапу розвитку українського необарокового стилю (1910–1917 рр.) необарокові риси з'явились в архітектурі культових, громадських та житлових будівель Полтавщини та Чернігівщини. У 1910 р. в Україні утворились два осередки створення проєктів необарокових споруд та вивчення барокового спадку України. Першим із них був Київський осередок, де працювали історики, публіцисти та архітектори Г. Павлуцький, К. Широцький, П. Чайка, Г. Лукомський, П. Альошин, які опублікували низку теоретичних студій та створили проєкти кількох будівель. Другим був Петербурзький осередок, представлений студентами Інституту цивільних інженерів (Д. Дяченко, О. Литвиненко, Ф. Шумов, І. Кальбус, В. Січинський), які створювали проєкти необарокових будівель для Полтавщини, Волині та Поділля.

Під час I етапу становлення української необарокової архітектури споруджено міське народне училище у Чернігові (1912 р., арх. І. Якубович), будинок Хреннікова у Катеринославі (1913 р., арх. П. Фетісов [8]), будинок Ф. Альошина у Києві (1914 р., арх. П. Альошин), меморіальний храм на Козацьких могилах під Берестечком (1914 р., арх. В. Максимов), земська лікарня у Лубнах (1915 р., арх. Д. Дяченко) та ще кілька будівель [12; 42].

Поступово в українському архітектурному необароко виокремилось дві течії. Перша, консервативна, зберігала традиційні форми, дещо їх осучаснюючи. Її представляли архітектори І. Кузнецов, Г. Лукомський, О. Литвиненко, П. Максимов, П. Альошин, Д. Дяченко. Новаційну течію представляли П. Фетісов, С. Тимошенко, ранній Д. Дяченко та І. Якубович, які поєднували національні архітектурні традиції зі стилями модерн та раціоналізм. Яскравими прикладами подібного симбіозу стали будівлі Української Сільськогосподарської академії у Києві (1925–1931 рр., арх. М. Дяченко) та Київський залізничний вокзал (1928–1932 рр., арх. О. Вербицький), твори 1945–1954 рр. київських архітекторів А. Добровольського, В. Єлізарова та М. Холостенка [14].

Оскільки Залізничний вокзал у Києві став останньою будівлею з елементами необароко, спорудженою під час «першої хвилі», верхньою хронологічною межею «першої хвилі» можна вважати початок 1930-х рр.

На заваді подальшого розвитку необарокової архітектури в Україні стали несприятливі соціально-політичні тенденції 1930-х рр., і в першу чергу негативне ставлення політичних можновладців до української барокової спадщини (яку вони вважали проявом «буржуазного націоналізму»), наслідком чого стало знищення по всій Україні значної кількості барокових храмів.

У 1930-х рр. важкі часи настали не лише для українських архітекторів – прибічників українських культурних традицій. Переслідувань зазнало й чимало літераторів – представників «першої хвилі» українського необароко. Так у 1933 р. за звинуваченням в «українському націоналізмі» заарештований режисер Лесь Курбас, який у 1927 р. у власній п'єсі «Жовтневий огляд» відтворив на сцені атрибути барокової драми. У 1934 р. заарештовано драматурга М. Куліша, який у п'єсах «Патетична соната» та «Народний Малахій» використав традиції українського вертепного дійства та шкільної барокової драми XVII–XVIII ст.

Крім архітекторів, із «першою хвилею» українського необароко пов'язана творчість українських поетів, філософів та літературних критиків М. Євшана, О. Луцького, П. Карманського, К. Пачовського, М. Сріблянського, А. Товкачевського, драматурга І. Кочерги (п'єса якого «Марко в пеклі» 1928 р. є переспівом української барокової п'єси XVII ст.), письменників Є. Маланюка, О. Олеса, В. Стефаника, поетів П. Тичини (рання творчість), М. Філянського, Г. Чупринки; художників Г. Нарбута, М. Жука, Д. Бурлюка, О. Екстер, братів Кричевських, братів Бойчуків [5].

Як і «перша хвиля» українського необароко, сформована на вітчизняному підґрунті з використанням європейських модерних традицій, «друга хвиля» українського необароко (кін. 1980 – поч. 2000-х рр.) виникла у контексті загальноєвропейської постмодерної естетики (яка застосовує необарокові художні прийоми як противагу мистецькому концептуалізму), проте з активним залученням власне українського культурного надбання. Отже наприкінці XX – початку XXI ст. барокові традиції українського художнього мислення XVII–XVIII та першої третини XX ст. дістали логічне продовження й подальший розвиток на новому світоглядному рівні [5].

У мистецькому постмодерному українському середовищі перші необарокові відверті та приховані впливи з'явилися наприкінці 1980-х років у творах представників «нової української хвилі». Це знайшло вияв у використанні біблійних, легендарних та казкових сюжетів, відтворенні українських історичних подій, наслідуванні відомих західноєвропейських барокових творів XVII–XVIII ст., бароковому стилі виконання [10; 401]. Українські митці переосмислювали традиції народного мистецтва, іконопису та стилю бароко (в першу чергу його «козацького» варіанту), який, у XVII–XVIII ст., будучи символом української державності, справив значний вплив на розвиток українського мистецтва XX–XXI ст. [10; 384, 386, 387, 390, 392, 393].

Українське необароко «другої хвилі» стало своєрідною реакцією митців на події, що відбувались у тогочасному суспільстві: «перебудова» й розпад СРСР, болоче утвердження української державної незалежності й пошуки національних культурних орієнтирів у новітньому глобалізованому світі.

Першими спробами оновити сприйняття барокового мистецтва у сучасній українській культурі стали виставкові проекти «Від бароко до бароко» (1996 р.) та «Міф «українське бароко»» (2012 р., Національний художній музей України), де експонувались як твори XVII–XVIII ст., так і картини сучасних українських митців [10; 397, 398].

Із сучасних українських художників, що звертаються до барокових традицій, дослідники згадують О. Бородаю, Л. Вартиванова, П. Гончара, А. Захарова, О. Петрову, Ю. Луцкевича, О. Ройтбуда, К. Реунова, В. Рябенка, С. Панича, А. Савадова, Г. Сенченка, М. Стороженка, О. Тістола, Д. Яблонського та багатьох інших [5; 9; 111–112, 10; 401–415].

Прикладом барокових впливів у сучасному українському кіномистецтві Г. Складенко називає фільм Ю. Ілленка, «Молитва за гетьмана Мазепу» (2001 р.), художнє оформлення якого виконав С. Якутович. Незвично побудований, з показовою штучною атрибутикою, «складний, шокуєчий, покликаний не пояснювати або розважати, а саме провокувати емоційну реакцію, викликати болісні рефлексії на драматичні проблеми українського буття, фільм виявився співзвучним загальній образності й художнім інтенціям постмодерного необароко сюжету» [10; 415–416]. Таким чином, приклад означеного твору кіномистецтва демонструє кілька рівнів «барокових запозичень» сучасними українськими митцями: історичний (сюжет), драматургічний (використання барокових прийомів драматургії) та естетичний (художнє оформлення) рівні.

Барокові впливи також присутні у деяких творах новаторського українського оперного мистецтва. Прикладом таких впливів є барокова опера «Еней та Дідона» Г. Перселла, у 2017 р. поставлена об'єднанням «OpenOperaUkraine» [3; 22–24]. Подібні постановки творів барокового західноєвропейського мистецтва надають класичним творам нового сучасного змісту та дозволяють долучити до кола поціновувачів барокової музики широкий глядацький загал.

Необарокова стилістика справляє вплив і на творчість українських дизайнерів одягу, які створюють колекції у руслі загальносвітових модних трендів. Прикладом таких інноваційних підходів до модної індустрії є творчість Р. Богуцької, яка «демонструє прихильність до багатого декору, до складних

поєднань різнофактурних і різнотектонічних тканин, до нашарувань різнорідних декоративних елементів, <...> використання національних мотивів і традиційних українських способів декорування одягу, як, наприклад, вишивка по шкірі й тканині шовковими нитками та бісером, розпис по шкірі, інкрустація металом, часте використання хутра, шкіри, багато орнаментованих тканин» [6; 106]. Подібні барокові впливи та запозичення мають не лише естетичний ефект, а й сприяють популяризації українського традиційного мистецтва у світі під час модних показів на найвідоміших європейських подіумах.

Необарокові впливи мають місце й у сучасній українській архітектурі, що є закономірним, оскільки саме архітектурні пам'ятки українського бароко XVII-XVIII ст. найбільш чисельні і представницькі барокові мистецькі твори, що збереглися до нашого часу, і є культурною та туристичною окрасою багатьох українських регіонів. Як приклад таких впливів можна навести монументальні культові будівлі, спроектовані ПП «Творча архітектурна майстерня «Шкροגаль»», Архітектурно-будівельною компанією «Жежерін» та Науково-проектним архітектурним бюро «ЛІЦЕНЗІАРХ»: храми Св. Миколая (2002 р., с. Чайки Богуславського р-ну Київської обл.), Преображення Господнього (2007 р., Київ, мікрорайон Теремки-2), Ікони Божої Матері Живоносне джерело (1996 р., Київ, масив Південна Борщагівка), Апостолів Петра і Павла (2008 р., Київ, вул. Стеценка), Святої Трійці (1995 р., Тернопіль) [11; 28-29]. До архітектурних барокових традицій народного зодчества у своїй творчості звертається й сучасний львівський архітектор Р. Сулик – автор проєктів 19-ти дерев'яних храмів, спорudzених у Львові, Жидачеві, Червонограді, інших населених пунктах Західної України [16]. На тлі політичних та культурних процесів, що мають місце у сучасному українському суспільстві традиції барокової та необарокової архітектури набувають нового сенсу як символу української державотворчості та незалежності.

Барокові впливи не минули й сучасну українську літературу. Яскравим взірцем українського літературного постмодерного необароко є творчість Ю. Андруховича, «який трактує життя як суспільну ілюзію, химерну гру, в якій іронія та божевілля дозволяють ідентифікувати себе у світі руйнівної моралі кінця століття, яскравим представником барокового карнавалу». Барокові риси (використання жанру інтермедії з її фарсом, іронічністю, бутафорністю та розважальністю) присутні у творчості сучасних українських драматургів І. Бондаря-Терещенка, Б. Жолдака, Н. Неждани та С. Новіцької [7; 47, 49]. У цьому передусім, слід вбачати спадок літературних традицій українського літературно-мистецького «розстріляного відродження» 1920 – 1930-х рр.

Висновки. Таким чином, сучасне українське необарокове мистецтво засновується на історичних та культурних традиціях, витoki яких сягають часів існування української держави-Гетьманату, продовжуючись за доби Української Народної республіки (1917–1921 рр.). Уже понад три століття барокова культура в Україні вважається проявом національної ідентичності та символом української державності.

Серед підсумків дослідження:

- уточнені хронологічні межі другого та третього етапів українського необароко (за М. Ольховик): другий етап («перша хвиля») пропонується визначати як «1910 – початок 1930-х рр.», 3-й період («друга хвиля» – «кінець 1980 – початок 2000-х рр.»;

- під час «першої хвилі» виник та досяг своєї кульмінації архітектурний стиль український модерн, однією з течій якого була необарокова архітектура, яка у своєму розвитку пройшла три етапи: 1) 1910–1917 рр., 2) 1918–1932 рр., 3) 1945–1954 роки. Стиль необароко також справив вплив на творчість українських живописців і графіків (брати Кричевські, Г. Нарбут, М. Жук, Д. Бурлюк, О. Екстер), літераторів та драматургів (М. Євшан, О. Луцький, І. Кочерги, Леся Курбас, М. Куліш, Є. Маланюк, О. Олесь, В. Стефаник, П. Тичина);

- «друга хвиля» – українське необароко доби постмодерну, крім творів архітектури, живопису та літератури, репрезентують музичні твори (опера), твори кіномистецтва та дизайну одягу. Сучасні українські художники (Ю. Луцкевича, О. Ройтбуд, А. Савадов, О. Тістол та ін.), дизайнери одягу (Р. Богущька), художники кіно (С. Якутович) у своїй творчості використовують барокові сюжети, барокову колористику, зображувальні та композиційні прийоми; українські літератори, драматурги, режисери та сценаристи кіно (Ю. Андрухович, Б. Жолдак, Н. Неждана, Ю. Ілленко) застосовують барокові драматургічні прийоми та засоби барокового художнього мислення: дотепність, емблематизм, метафоричність, синкретизм, контраст, динамічність, ірраціональність. Проявом зростання суспільного інтересу до барокового музичного мистецтва стала постановка у 2017 р. опери Г. Перселла «Еней та Дідона» (об'єднання «Open Opera Ukraine»). Впливи мистецтва доби бароко присутні й у творчості сучасних українських архітекторів – авторів проєктів мурованих та дерев'яних храмових будівель, спорudzених у різних регіонах України;

- передумовами для початку «першої» та «другої хвилі» українського необароко стали важливі суспільні процеси: національно-культурне відродження 1890–1914 рр. («перша хвиля»), «перебудова» й розпад СРСР наприкінці 1980 – початку 1990-х рр., утвердження української

державної незалежності (1991 р.) й пошуки національних культурних орієнтирів у новітньому глобалізованому світі («друга хвиля»);

- «першу» та «другу хвилю» українського необароко поєднує те, що їх представники (художники, архітектори, літератори) знаходили ідеї для своїх творів та засоби їхнього втілення у вітчизняній історії та традиціях українського барокового мистецтва XVII–XVIII ст. Відмінності між обома «хвилями» полягають у тому, що «перша хвиля» українського необароко сформувалась на вітчизняному підґрунті – засадах барокового мистецтва, поєднаних з традиціями європейського мистецького модерну, а «друга хвиля» виникла у контексті загальноєвропейської постмодерної естетики (заснованої на філософських концепціях, що декларують стан західного суспільства доби постмодернізму) з активним залученням культурного надбання українського бароко.

Перспективи подальшого дослідження проблеми лежать у сфері подальшого вивчення становлення українського необароко як суспільно-культурного явища та особливості перебігу його окремих історичних періодів.

Список використаної літератури:

1. Адаменко Н. Б. Необароко: спроба філософського обґрунтування поняття теоретиками постмодерності. Київ : Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. *Мультиверсум. Філософський альм.*, 2007. Вип. 61. С. 154-163. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73687/14-Adamenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 05.09.2022).

2. Віктор Чепелик: архітектор-дослідник-педагог / під. ред. проф. О. С. Слепцова; Київ. нац. ун-т будівництва і архітектури; кафедра Основ архіт. і архіт. проектування; Наук.-проектн. архіт. бюро ЛІЦЕНЗІАРХ. Київ : А+С, 2020. 448 с.: іл. Серія «Наукові дослідження кафедри Основ архітектури і архітектурного проектування КНУБА».

3. Гуменюк Т., Кривошея Т. Рецепція «perolabarossa» (дивовижна перлина) в сучасному художньому просторі України. Київ : НАККІМ. *Вісник Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтва*, 2019. № 1. С. 20-25.

4. Личкова В. Дивосад культури: Вибрані статті з естетики, культурології, філософії мистецтва. Чернігів : Деснянська правда, 2006. URL: <https://kzref.org/volodimir-lichkovah-divosad-kulehuri-vibrani-statti-z-estetiki.html> (дата звернення: 11.09.2022).

5. Ольховик М. В. «Бароковий універсализм» в українському художньому мисленні: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.08. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2005. 16 с. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BA%20%D0%9C.%D0%92.\\$](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BA%20%D0%9C.%D0%92.$) (дата звернення: 11.09.2022 р.)

6. Рудик Л. Необароко у творчості сучасних дизайнерів. Львів : ЛНАМ. *Вісник Львів. нац. акад. мистецтв*, 2010. Вип. 21. С. 100-109.

7. Руссова В. М. Барокові джерела української літератури XIX–XXI ст. : [практикум для студ. спец. 035 «Філологія» (українська мова)] Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2016. 68 с.

8. Піщанська В. М. Необарокові риси у міській забудові Дніпра. Київ : НАККІМ. *Культура і сучасність: альманах*, 2022. № 1. С. 137-141.

9. Піщанська В. М. Необароко у сучасному українському мистецтві: особливості, представники, значення. Київ : НАККІМ. *Вісник Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв*, 2022. № 2. С. 111-115.

10. Склярєнко Г. Необароко «української хвилі» кінця 1980 – 2000-х років: національний досвід у контексті новітніх художніх спрямувань. Київ : вид-во ІМФЕ. *Зб. наук. студій пам'яті докторки мистецтвознавства Валентини Рубан*, 2019. С. 384-425.

11. Товстенко Т. Етновияви в стилевих рисах сучасної архітектури Києва. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. *Народна творчість та етнографія*, 2010. № 6. С. 23-30.

12. Третяк К. Українське бароко як вираз національної ідеї в архітектурі. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка / *Етнічна історія народів Європи*, 2001. Вип. 9. С. 40-43.

13. Ушкалов Л. В. Що таке українське бароко (за сторінками книги Валентини Соболя). Дніпро : НГУ. *Гуманіт. журн.*, 2015. № 1-2. С. 158-172.

14. Чепелик В. Дві течії розвитку архітектури українського необароко. *Від Бароко до Бароко. Художньо-літературна акція, присвячена бароковій культурі XVII-XVIII ст. і необароковим течіям XX ст. Тези доп. конф.* / упоряд. та ред. І. Осадча, А. Макаров. Київ : Галерея «Ірена», 1996. С. 19.

15. Чепелик В. Український архітектурний модерн. В.о. Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури, Всеукр. фонд відтворення пам'яток історико-архітектурної спадщини ім. О. Гончара; Упоряд. З. В. Мойсеєнко-Чепелик; Ред. А. О. Пучков. Київ : КНУБА, 2000. 378 с.

16. Чи актуально зараз будувати дерев'яні церкви. Розмова з архітектором. URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/zaraz_lis_hvoryu_roman_sulyk_pro_suchasne_budivnytstvo_derevyanyh_tserkov_ta_kaplyts_121233.html (дата звернення: 12.09.2022 р.).

References

1. Adamenko N. B. Neobaroko : sprobа filosofskoho obgruntuvannia poniattia teoretykamy postmodernosti [Neo-Baroque: Kyiv : In-t filosofiiim. H. S. Skovorody NAN Ukrainy. *Multyversum. Filosofskiy almanakh*, 2007. Vyp. 61.

S. 154-163. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73687/14-Adamenko.pdf?sequence=1> (datazvernennia: 05.09.2022).

2. Viktor Chepelyk: arkhitekto-doslidnyk-pedahoh [Viktor Chepelyk: architect-researcher-pedagogue] / pid. red. prof. O. S. Sliptsova; Kyiv. nats. un-t budivnytstva i arkhitektury; kafedra Osnov arkh. i arkh. proektuvannia; Naukovo-proekt. arkh. Biuro LITsENZiARKh. Kyiv : A+S, 2020. 448 s. Seria «Naukovi doslidzhennia kafedry Osnov arkhitektury i arkhitektturnoho proektuvannia KNUBA».

3. Humeniuk T., Kryvosheia T. Retseptsiia «perolabarocca» (dyvovyzhna perlyna) v suchasnomu khudozhnomu prostori Ukrainy [Reception «perolabarocca» (amazingpearl) in the modern artistic space of Ukraine]. Kyiv : NAKKKIM. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstva*, 2019. № 1. S. 20-25.

4. Lychkovakh V. Dyvosad kultury: Vybrani statyi z estetyky, kulturolohi, filosofii mystetstva [Garden of culture: Selected articles on aesthetics, cultural studies, philosophy of art]. Chernihiv : Desnianska pravda, 2006. URL: <https://kzref.org/volodimir-lichkovakh-divosad-kultury-vybrani-statyi-z-estetiki.html> (datazvernennia: 05.09.2022).

5. Olkhovyyk M. V. «Barokovy universalizm» v ukrainskomu khudozhnomu myslenni [«Baroque universalism» in Ukrainian artistic thinking]. avtor. dys... kand. filosof. nauk: 09.00.08. Kyiv : Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka, 2005. 16 s.

6. Rudyk L. Neobaroko u tvorchosti suchasnykh dizaineriv [Neo-Baroque in the work of modern designers]. Lviv : L'NAM. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*, 2010. Vyp. 21. S. 100-109.

7. Russova V. M. Barokovi dzherela ukrainskoi literatury XIX–XXI st. [Baroque sources of Ukrainian literature of the 19 th–21 st centuries] : [praktykum dlia studentiv spetsialnosti 035 «Filolohiia» (ukrainskamova)]. Mykolaiv : Vyd-vo ChDU imeni Petra Mohyly, 2016. 68 s.

8. Pishchanska V. M. Neobarokovi rysy u miskii zabudovi Dnipra [Neo-baroque features in the urban development of the Dnipro]. Kyiv : NAKKKIM. *Kultura i suchasnist: almanakh*, 2022. № 1. S. 137-141.

9. Pishchanska V. M. Neobaroko u suchasnomu ukrainskomu mystetstvi: osoblyvosti, predstavnyky, znachennia [Neo-Baroque in modern Ukrainian art: features, representatives, significance]. Kyiv : NAKKKIM. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 2022. № 2. S. 111-115.

10. Skliarenko H. Neobaroko «ukrainskoi khvyli» kintsia 1980 – 2000-ky rokiv: natsionalnyi dosvid u konteksti novitnykh khudozhnykh spryamuvan [Neo-baroque of the «Ukrainian wave» of the late 1980 – 2000 s: national experience in the context of the late artistic trends]. Kyiv: vyd-vo IMFE. *Zbirnyk naukovykh studii pamiaty doktoryk mystetstvoznavstva Valentyny Ruban*, 2019. S. 384-425.

11. Tovstenko T. Etnovyiavy v stylovykh hrysakh suchasnoi arkhitektury Kyieva [Ethnophenomena in the stylistic features of modern Kyiv architecture]. Kyiv : IMFE im. M. T. Ryl'skoho. *Narodna tvorchist ta etnohrafii*, 2010. № 6. S. 23-30.

12. Tretiak K. Ukrainske baroko y akvyraznatsionalnoi ideii v arkhitekturi [Ukrainian Baroque as an expression of the national idea in architecture]. Kyiv : Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. *Etnichna istoriia narodu Yevropy*, 2001. Vyp. 9. S. 40-43.

13. Ushkalov L. V. Shcho take ukrainske baroko (za storinkamy knyhy Valentyny Sobol) [What is Ukrainian Baroque (from the pages of Valentina Sobol's book)]. Dnipro : NHU. *Humanitarny zhurnal*, 2015. № 1-2. S. 158-172.

14. Chepelyk V. Dvitechi rozvytku arkhitektury ukrainskoho neobaroko [Two trends in the development of Ukrainian neo-baroque architecture]. *Vid Baroko do Baroko. Khudozhno-literaturna aktsiia, prysviachena barokovii kulturi XVII-XVIII st. i neobarokovym techiiam XX st. Tezy dop. konf. / uporiad. tared. I. Osadcha, A. Makarov*. Kyiv : Halereia «Irena», 1996. S. 19.

15. Chepelyk V. Ukrainskyi arkhitekturny modern [Ukrainian architectural modern]. V. o. Kyiv. nats. un-t bud-va i arkhitektury, Vseukr. fond vidtvo rennia pamiatok istoriko-arkhitekturnoi spadshchyny im. O. Honchara; Uporiad. Z. V. Moiseienko-Chepelyk; Red. A. O. Puchkov. Kyiv: KNUBA, 2000. 378 s.

16. Chy aktualno zaraz buduvaty dereviani tserkvy. Rozмова z arkhitekto. URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/zaraz_lis_hvoryy_roman_sulyk_pro_suchasne_budivnytstvo_derevyanyh_tserkov_ta_kaplyts_121233.html (data zvernennia: 12.09.2022 r.).

UKRAINIAN NEO-BAROQUE : HISTORY AND PRESENT

Pishchanska Viktoriia – Doctor of Culturology, Doctor of Philosophy (PhD),
associate professor, professor of Philosophy Department,
the Dnipro Academy of Continuing Education

In the article are analyzed the traditions of using the Ukrainian Baroque artistic style in the art of Ukraine during the «first» (1910 – early 1930 s) and «second wave» (late 1980 – early 2000 s). The connection between both «waves» is noted, as the second period became a logical continuation of the first, using and rethinking the heritage acquired by Ukrainian culture over several centuries. Just like the «first wave» of Ukrainian neo-baroque, which was formed on a domestic basis using European modern traditions, the «second wave» of Ukrainian neo-baroque arose in the context of pan-European postmodern aesthetics with the active involvement of Ukrainian cultural heritage. In the article is considered the introduction of reinterpreted traditions and motifs of the Ukrainian Baroque (one of the leading themes of Ukrainian history and culture of the 17 th-18 th centuries) and Ukrainian modernism of the first third of the 20 th century in contemporary Ukrainian painting, literature, architecture, design, and cinematography.

Key words: Ukrainian baroque, neo-baroque, Ukraine, fine arts, literature, architecture.

UDC 7.072.2:7.035(477)

UKRAINIAN NEO-BAROQUE : HISTORY AND PRESENT

Pishchanska Viktoriia – Doctor of Culturology, Doctor of Philosophy (PhD),
associate professor, professor of Philosophy Department,
the Dnipro Academy of Continuing Education

The purpose of the article is to clarify the influence of the neo-baroque artistic style on the Ukrainian art of the twentieth century in general and its separate areas (architecture, painting, literature) in particular.

Research methodology. Materials of research literature are studied by logical, historical, chronological, and problemchronological analysis method.

Results. Ukrainian neo-baroque art went through two periods of development: the modern «first wave» (1910 – early 1930 s) and the postmodern «second wave» (late 1980 – 2000 s). The last period became a logical continuation of the first, also using and rethinking the heritage acquired by Ukrainian culture during the last centuries. The «first wave» of Ukrainian neo-baroque began with the spread of neo-baroque architectural style in Ukraine. For the «second wave» of Ukrainian neo-baroque is characteristic the use by artists, writers, architects and directors of reinterpreted traditions of baroque folk art, painting and icon painting. Baroque culture in Ukraine is considered a manifestation of national identity and a symbol of Ukrainian statehood. Therefore, the beginning of the «second wave» of neo-baroque in Ukraine is a completely natural phenomenon, the foundations of which were laid during the «first wave» of the 1910 s and early 1930 s. In contrast to the Western European neo-baroque of the modernist era, the Ukrainian neo-baroque is based on ancient historical and cultural traditions, the origins of which go back to the times of existence in the XVII-XVIII centuries of the Ukrainian state of the Hetmanate, continuing during the days of the Ukrainian National Republic (1917–1921).

The practical significance. The research materials can be used at lectures and seminars on the culture of Ukraine of the twentieth century in secondary and higher educational institutions.

Key words: Ukrainian baroque, neo-baroque, Ukraine, fine arts, literature, architecture.

Надійшла до редакції 6.12.2022 р.

УДК 766+75:79

ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ У ЧАС ВІЙНИ

Луковська Ольга Ігорівна – доктор мистецтвознавства,
професор, Українська академія друкарства,
заступник директора Львівського палацу мистецтв, м. Львів
<http://orcid.org/0000-0002-4074-7454>
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi42.553>
olhalukovska@yahoo.com

Проаналізовано виставкову діяльність українських митців, які створюють плакати та графічне мистецтво у час війни. Наголошено, що українське мистецтво тісно пов'язане із загальними процесами, які відбуваються у країні. Виявлено, що у період війни найпоширенішим видом мистецтва стає плакат, стилістична мова якого найбільш вдало передає асоціативні воєнні образи. Досліджено провідні тенденції, прикметні сучасному цифровому мистецтву та графіці на воєнну тематику. Простежено, що експонування виставок на тему війни стає актуальним не лише в Україні, а й за її межами. Проведено аналіз матеріалу про художні проєкти як українські, так і закордонні, у яких виразно прочитуються авторські концепції на актуальні теми сьогодення. Через аналіз артефактів та авторських творів проаналізовано художньо-стилістичні особливості творчості українських художників графіків.

Ключові слова: виставкова діяльність, війна, Україна, мистецтво, художник, експозиція.

Постановка проблеми та її актуальність. Від початку вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року чимало художників розпочали активну творчу діяльність, адже мистецтво – це теж зброя та засіб, за допомогою якого можна впливати на оточення. Зважаючи на значимість тем, відображених в художніх творах, їх аналіз є особливо актуальним, проте складним через брак теоретичних розвідок.

Дослідження діяльності українських митців в час війни, зокрема й виставкових проєктів на воєнну тематику, дає можливість виявити спрямованість творчих пошуків та окреслити тенденції, притаманні українському мистецтву.

Останні дослідження та публікації. Воєнні умови, в якому опинилося не лише мистецтво та культура, а й усі галузі загалом, призвели до зміщення акцентів та пріоритетів у створенні, сприйнятті й експонуванні художніх творів. Висвітлення інформації про мистецьку діяльність українських авторів нині відбувається переважно в інтернет-просторі, зокрема, в соціальних мережах. Низка виставкових проєктів зберегли формат віддаленого огляду та участі (онлайн) як у часи пандемії, що не завадило інформації з великою швидкістю розповсюджуватись по Україні і за кордоном. Саме тому здійснено огляд численних